

SVETI FLOR, BISKUP ROMANSKOG OPITERGIUMA, VJEROVJESNIK ISTARSKIH HRVATA?

(nastavak)

Povijesno-hagiografski esej

Dragutin NEŽIĆ, Poreč

FLOROV PUT NA ISTOK I DOLAZAK U PULU

Prihvativši s potpunom ili manjom vjerojatnošću prethodna razlaganja o istovjetnosti osobe sv. Florijana, biskupa Opitergiuma (Oderzo), i sv. Flora od Pule, prelazimo na opis njegova odlaska iz Opitergiuma u Jeruzalem i Carigrad te njegova nastanjenja kod Fažane kraj Pule. Odsad ga nazivam samo Florom, a ne Florijanom.

Pitamo se: kada je sv. Flor ostavio svoju biskupiju Opitergium, u kojoj je zatim biskupovao njegov dotadašnji arhidakon sv. Ticijan? Po onome kako povjesnici pridaju godine opitergijskog biskupovanja Florovu nasljedniku sv. Ticijanu i sv. Magnu, nasljedniku Ticijana, omeđene su nam godine u koje možemo smjestiti odlazak sv. Flora, tj. između 610. i 620. Uzrok Florova napuštanja rezidencijalne biskupije nalazimo u predaji: poginuti u poganskim zemljama za Isusa. Opitergijsko-čenetska predaja drži da je sv. Flor doista poginuo u poganskim stranama. Stoga se nakon njegova odlaska ne ističe jače njegovo ime, možda i od straha pred Langobardima, koji su uništili grad Opitergium te svoje i crkveno sjedište prenijeli u Cenedu (danas Vittorio Veneto).

Je li sv. Flor, napustivši Opitergium, mogao ući u Svetu Zemlju, u Jeruzalem, na „sveto poklonjenje Grobu Kristovu”, kako navodi pulski antifonarij, odnosno da „prolije svoju svetu i nevinu krv kao dar svome ljubljennomu Kristu”, kako piše pulska „Sacra historia”?

Dvojbeno je to zbog toga što su tada Palestinom vladali Perzijanci, a ne više Bizantinci iz Carigrada. Perzijanci, krvni protivnici Istočnog Rimskog Carstva, osvajali su redom ove krajeve: 611. Antiohiju, 613. Damask, 614. Jeruzalem, 615. Egipat. Od godine 623. do 627. car Heraklije vodi teške ratove s Perzijancima. Godine 627. pobio ih je kod Ninive i 628. pobjedonosno ušao u Jeruzalem. Potom su Perzijanci vratili dragocjenosti odnesene iz Svete Zemlje, a među njima i relikvije Isusova križa. Pohod sv. Flora u Jeruzalem ne možemo smjestiti u te pobjedonosne godine vraćanja svetoga križa u Jeruzalem (od 627. godine dalje) jer je, prema kronologiji opitergijskih biskupa, Flora moguće smjestiti samo između 610. i 620. godine, a to je bilo vrijeme otvorenih borbi

i zatvorenih i dobro čuvanih granica Rimskog Carstva prema Palestini, gdje je bila perzijska vojska. Ako je ipak uspio kriomice prijeći tu granicu i stići do Jeruzalema, možda mu se dogodilo kao kasnije sv. Franji s Arapima, da su ga Perzijanci poštedjeli i vratili kući. Iz životopisa monaha sv. Sofronija Jeruzalemca (kasnijeg patrijarha: 634–638) vidimo da je on i u vrijeme perzijske vladavine Palestinom putovao i u Egipt, čak i u Rim (619), te se opet vratio u Jeruzalem (633). Nakon krvavih osvajanja i porobljavanja u Palestini, Perzijanci su domaće ljude puštali u svojevrsnom miru. Teško je također vjerovati da Bizantinci na prijelazu granice ne bi zadržali te vratili kući biskupa svoje zemlje koji kreće na opasan put.

Noviji povjesnici misle da je glavna svrha Florova puta bio posjet caru Herakliju (610–640) u Constantinopolis (Carigrad), pod čiju je jurisdikciju spadao Opitergium. Ili je pošao onamo po svojoj odluci ili ga je car pozvao. Znamo da je i Crkva za bizantskog vladanja Italijom bila savjetnicom i čvrstom podrškom Carstva. „Crkva je trebala bdjeti nad duhovnim jedinstvom podanika, dajući središnjoj vlasti moralnu podršku, bilo u velikim političkim odlukama, bilo u nebrojenim situacijama svakidašnjeg života, gdje je podanik mogao kolebatu u svojoj vjeri i u svojoj ljubavi prema vladarima.”¹

A u godinama između 610. i 620. bile su doista nadasve teške prilike za Carstvo i za Crkvu ne samo na istočnoj granici nego i na zapadnoj, gdje je bio Florov Opitergium.

U to je vrijeme crkveni spor o tri poglavlja dosegao svoj vrhunac. Naime u Gradežu (Grado), rezidenciji akvilejskih patrijarha, izabran je 607. Kandidijan; no jer je on bio katolik, odnosno protivnik trikapitularaca, oni na langobardskoj strani izabrali su u Akvileji za patrijarhu nekog opata Đovanija, koji se nastanio u Cormonsu (Krmínu). Od tada je uz akvilejski patrijarhat postojao i gradeški s episkopatima venetskog primorja, kojem je građanska uprava bila u Raveni a patrijarhovo sjedište u Gradežu. Nema sumnje da je taj raskol uzbudio pravovjernog biskupa Flora i da se on našao ponukan da pođe do cara, kao ličnost kojoj su okolnosti izbliza znane. Ta i trikapitularci su se zgodimice pismeno obraćali na cara, opravdavajući svoj stav.²

Godine 610. zbilo se u Cividaleu (Čedad), sjedištu langobardskog vojvodstva, i u cijeloj pokrajini strašan događaj: avarski kagan došao je onamo s mnoštvom svojih divljih Avara te osvojio i popalio Čedad: vojvoda Gisulf poginuo je u borbi, a njegovu ženu Romildu ubio je kagan. Nakon sveopćeg masakra žiteljstva, Avari su sve orobili i vratili se natrag u Podunavlje.³

Te su godine bile teške i po tome što su Hrvati 611. izveli tako jak napad na Istru (kod Učke?) da ga je zapisao i Pavao Đakon u svojoj povjesnici Langobarda. A 614. svuda se raširila vijest da su Avari i Slaveni (Hrvati) porušili veliku i slavnu Salonu (današnji Solin) i da je pučanstvo pobjeglo na otoke.

1 L. MARGETIC, *Historica et adriatica*, izd. Centro di ricerche storiche-Rovigno, N. 6/1983, str. 103.

2 Više o sporu oko „tri poglavlja” vidi u radnji D. NEŽIĆ, *O akvilejskom patrijarhatu*, Istarska Danica, 1985, str. 56 i 57.

3 P. VILLARI, *Le invasioni barbariche in Italia*, Milano, 1901, str. 297–298; P. PASCHINI, *Storia del Friuli*, vol. I, Udine, 1934, str. 120–121. Taj izvršni pisac na str. 121. poistovjećuje Hune s Avarima; no i jedni i drugi bili su nekog turanskog podrijetla.

Te iste godine (614) Perzijanci su sa svojim kraljem Cosroeom (Kozroe) osvojili Jeruzalem i prigrabili dragocjenosti i relikvije te su i sveti križ odnijeli u Perziju. Kolikog li udarca vjermičkim srcima!

Oko 614. zbio se još jedan strašan događaj i to baš u sjedištu sv. Flora, u Opitergiumu. Grad je bio pod bizantskom vladavinom, ali najviše okružen granicom langobardskog kraljevstva; samo je prema istoku (sadanjoj Veneciji) imao vezu s bizantskim ravenkim egzarhatom. Gradom je u ime Carstva upravljao senator Grgur, a langobardskim vojvodstvom Furlanije vladali su Tazon i Kako, sinovi vojvode Gisulfa, kojeg su (zajedno sa ženom Romildom) pogubili Avari kod Čedada 610. godine. Senator Grgur u Opitergiumu, pod varkom prijateljstva i zabave, domamio je u (bizantski) Opitergium langobardske vladare iz Čedada te njih i čitavu mladenačku pratnju dao pobiti unutar grada, zatvorivši prethodno gradska vrata. Zamislimo sebi mjesnog biskupa Flora u toj situaciji! Nije li već to dostatan razlog da pođe do cara ili da biskupiju prepusti drugome, mladmumu, arhidakonu Ticijanu?⁴

Godine 615. ili 616. umro je u Monzi kod Milana langobardski kralj Agilulf, ostavivši iza sebe kraljicu Teodolindu i dvanaestogodišnjeg sinčića Adaloalda, kojeg su 603. krstili po katoličkom obredu. Teodolinda je naime kao bivša bavarska princesa bila katolikinja i, premda sad kraljica arijanskih Langobarda, mnogo se dopisivala s papama, osobito s Grgurom Velikim. Nije stoga isključeno da je sada, vladajući Langobardima u ime malodobnog sinčića Adaloalda, preko najbližeg pograničnog biskupa Flora željela dogovore s bizantskim carem. Tim više što znamo da su dosta brzo nakon smrti njezina energičnog muža Agilulfa pristaše arijanske stranke nastojali u kraljevstvu spriječiti napredovanje katoličke linije.⁵

Kako se često događalo u Zapadnom i u Istočnom Rimskom Carstvu, basileus Foka je također ubijen (610), a naslijedio ga Heraklije (610–641). Jake i česte navale Perzijanaca na azijsku granicu Carstva toliko su obeshrabrile Heraklija da je 618. namjeravao ostaviti glavni grad Carigrad i svoju prijestolnicu prenijeti u Kartagu.⁶ Jasno je da je takva vijest uznemirila čitavo Carstvo a osobito mnoštvo stanovnika u glavnom gradu. Na jaka reagiranja Heraklije se prenuo i od tada je dalje junački branio zemlju.

Povlačenjem vojske na perzijsko ratište oslabio je obrambeni i upravni sustav u bizantskoj Dalmaciji i u ravenkom egzarhatu, što se 619. odrazilo i na tome da je u Raveni ubijen egzarh Eleuterije, pod čijom je upravom stajao Opitergium i cijelo područje gornjojadranskih strana.⁷ Kao uzrok ubojstva neki navode bunu građana, a drugi kažu da se Eleuterij htio proglasiti kraljem.

4 P. PASCHINI, *Storia del Friuli*, vol. I, str. 121; R. BECHEVOLO, *Il castello di san Martino*, Vittorio Veneto, 1982, str. 65; P. ĐAKON, *Historia Langobardorum*, IV, 40.

5 I doista, progonjeni mladi langobardski kralj katolik Adaloaldo, osjećajući se ugroženim, malo prije 625. godine pobjegao je na bizantsko područje, u Ravenu, a njegova majka kraljica Teodolinda umrla je 628. Tek je kralj Bertarid (671–688) priveo čitav narod Langobarda s arijanstva Rimskoj Crkvi, dok je njegov sin kralj Kunibert 699. u Paviji izmirio biskupe koji su se kroz stoljeća sporili oko „triju poglavlja”. U navedenoj knjizi Villarija nalazimo opširnu povijest Langobarda i podatke o pojedinim osobama.

6 P. VILLARI, *nav. dj.*, str. 302.

7 L. MARGETIĆ, *Historica et adriatica*, str. 159.

Nabrojali smo, eto, priličan broj teških događaja koji su se zbili između 610. i 620. godine, a koji su mogli biti povod da car pozove Flora k sebi na referadu ili čvrsto potaknuti Flora da se uputi do cara. A kad se već našao u Carigradu, ne možemo sumnjati da je kršćanski biskup želio uputiti se i na drugu obalu, do Jeruzalema, radi „svetog poklonjenja” Isusovu grobu, ako mu je bilo moguće onamo prodrijeti u vrijeme bizantsko-perzijskih sukoba. — O povratku sv. Flora lađom u pulsku luku, kako navodi antifonarij pulske katedrale, bilo je govora u prvom dijelu ove radnje (v. CCP/16). Usmena predaja u „Sacra historia” kaže da se Flor vratio „prema svojoj dijecezi” jer je vidio „da mu nije dano nadati se, da bi proljevanjem svete i nevine svoje krvi prinesao svome ljubljenoj Kristu sjajni dar”.⁸

Prispjevši u Pulu, Flor je saznao da je njegova biskupska stolica (u Opitergiumu) popunjena. U Puli je tada bio rezidencijalni biskup Petar I (od 590.), gorljivi pristaša triju poglavlja i akvilejskog patrijarhata, dok je sv. Flor bio biskup-sufragan novonastalog, Svetoj Stolici odanog, gradeškog patrijarhata. Nije mu dakle bilo moguće smjestiti se u gradu Puli, unutar gradskih zidina. Predaje kažu da se nastanio kao pustinjač nedaleko od Fažane, koja je u ono vrijeme bila malo naselje između sadašnje Fažane i crkvice sv. Elizeja. Ugledni austrijski arheolog Anton Gnirs za službovanja u Puli, iskopavajući po tom kraju starine, opisao je nalaze i dao ih u tisak pod nazivom „Florianum kod Pule”.⁹ Znajući za ravnice koja se stere od Pule do Fažane, sumnjao sam da bi se tamo našle šume i spilje pogodne za pustinjačko boravište. Međutim, dr. Gnirs u spomenutoj monografiji (str. 123) kaže da je na području Florianuma našao više brežuljaka na kojima su živjeli ljudi čak u vrijeme tzv. „kaštelira” i da su im kašteliri bili opasani zidovima, pa tu, dakako, nije nedostajala ni šuma. Odatle sv. Flora, premda na području pulske biskupije, nitko nije mogao otjerati ako je imanje Florianum bilo u vlasništvu ravenske nadbiskupije, a nadbiskup Ravene bio je protiv trikapitularaca kao i sv. Flor.

Bolandist V. de Buckx, našavši među antifonama sv. Flora riječi „i mnoge je tamo (nedaleko od Fažane) poučavao kao dobri naučitelj”, zapisao je slijedeće: „Čini se da nije on sam tamo provodio pustinjački život; lako je moguće da je ondje osnovao koloniju samostanaca iako je bivao u spilji: stari su se samostani često sastojali od spilja i od unaokolo smještenih ćelija.”¹⁰ Pisac ovog članka također misli da je tamo oko sv. Flora nastala zajednica njegovih suradnika, ali ne u stilu pravih monaha, nego vjerovjesnika za tamo nadošle barbare pogane, među koje se ubrajalo i Hrvate. Također su važne i riječi iz pulskog antifonara: da je Flor „nadzirao nauku — invigilabat doctrinae”. Tu izreku o nadzoru nad naukom (dakako crkvenom) možemo zgodno tumačiti tako da se Flor, u dogovoru s Apostolskom Stolicom u Rimu i s ravnim nadbiskupom, namjer-

8 P. KANDLER, *Cenni al forestiero che visita Pola*, Trieste, 1845, str. 132. Riječi sam preveo s latinskog.

9 A. GNIRS, *Zur Topographie des ager Polensis: Florianum bei Pola*, Aus dem Jahrbuch für Altertumskunde, Wien, 1908.

10 *Acta Sanctorum*, Octobris, XIII, Bruxelles, 1967; *De S. Flore, conf. pont.*, str. 342, u opasci c).

no zadržao u pulskoj biskupiji ili baš zbog toga u nju došao da bi djelovao na obraćenju pristaša „triju poglavlja”.

SVETI FLOR U POKRETU OKO CRKVENOGA JEDINSTVA

Veliki papa Grgur I (590–604) sve je poduzimao kako bi episkopat akvilejskog patrijarhata priveo crkvenom jedinstvu. Jedan od načina bio je i taj da na upražnjenu biskupiju u onom patrijarhatu postavi biskupa koji bi ovisio o sjedinjenom nadbiskupu Ravene, a ne o akvilejskom patrijarhu. S obzirom na to vrlo je važan događaj koji se zbio 599. u Caprulaeu na istoimenom otoku. Papa Grgur Veliki pisao je te godine ravenском nadbiskupu Marinijanu neka ondje postavi biskupa odanog Svetoj Stolici i to tako da će isti spadati pod ravenškog nadbiskupa, a ne pod akvilejskoga patrijarha.¹¹

Vrsni povjesnici Testi-Rasponi i F. Lanzoni misle da su tako i u Puli, a možda još gdje u Istri, bili u biskupskom poslovanju muževi odani Apostolskoj Stolici i u ovisnosti o ravenском nadbiskupu, iako je u Puli bio rezidencijalni biskup ali šizmatik. Za pravovjerne klerike i vjernike, osobito za vojsku i činovništvo Carstva, trebalo je osigurati svećenike i biskupe koji su u jedinstvu i rade za jedinstvo, jer su se i car i papa zauzimali za prihvaćanje odluka Drugog carigradskog sabora, na kojem su 553. osuđena „tri poglavlja” i njihovi sastavljači. A velika imovina koju je ravenška Crkva posjedovala u Puli i po pulskoj biskupiji, omogućila je smještaj i jaku djelatnost lijepog broja Rimu odanog svećenstva pa i biskupa podređenog Raveni.¹²

O FEUDU SV. APOLINARA U ISTRI

U prošlom su stoljeću povjesnici Istre, osobito stručnjak u austrijskom Trstu dr. Pietro Kandler, tražili i nagađali koje su zgrade i zemljišta u feudalno doba bili sastavni dijelovi raznovrsnih feuda na pulštini: Morosinijeva, sv. Apolinara, biskupskog, gradskog i carskog. Dr. Kandler je pokušao štogod naći i u arhivima Ravene, ali mu u Raveni tada još nisu znali ništa reći o nekadašnjim posjedima ravenške Crkve u Istri. Što je pronalazio, dr. Kandler je priopćavao u tisku.¹³ Umro je u Trstu 18. siječnja 1872, a saznanja o imovini ravenške nadbiskupije u Istri izišla su iz ravenških arhiva objavljivanjem isprava 1888. i 1929. i kad je 1924. u Bolonji talijanski povjesnik A. Testi-Rasponi objavio i protumačio rukopis ravenškog svećenika iz 9. stoljeća Agnellusa „Liber pontificalis”.¹⁴ Iz tih izvora saznajemo koja je dobra posjedovala u Istri ravenška nadbiskupija i da

12 F. LANZONI, *Le diocesi d'Italia dalle origini al principio del secolo VII (An. 604)*, Studi e testi 35, Faenza, 1927, vol. II, str. 847–849.

13 Dr. Kandler je svoje istraživanje objavljivao u raznim časopisima, a dio toga objavljen je u knjiži *Notizie storiche di Pola*, Parenzo, 1876, no tu su još bila nagađanja s obzirom na feud sv. Apolinara, budući da je tek godine 1888. objavljena isprava ravenške nadbiskupije iz 1197, koja poimence navodi imovinu toga feuda.

14 Andreas AGNELLUS, *Liber Pontificalis, Scriptores Rerum italicarum*, v. II, Bologna, 1924, p. III s vrsnim komentarom Testi-Rasponija. — Agnellus, pisac te kronike, zvao se Andrija Agnello i bio je svećenik u Raveni u 9. stoljeću. Treba ga razlikovati od nadbiskupa Agnellusa, koji je naslijedio sv. Maksimijana.

glavna imovina potječe od nadbiskupa Maksimijana (546–556)¹⁵ te da se to nazivalo „Feud sv. Apolinara”, budući da je sv. Apolinar patron ravske Crkve.

Ravenjanin Agnellus kaže za nadbiskupa Maksimilijana „da je sagradio ili obnovio u tom gradu (Puli) jednu baziliku sv. Marije Formosa s kućom za rektora. Ta je bazilika postala vlasništvo ravske Crkve te je tijekom vremena spojena s opatijom sv. Andrije, sagrađenom na Velikom otoku (Scoglio maggiore), koja je također bila vlasništvo ravniskih biskupa. Na otočiću Serra u Vistrumu bile su podignute druge dvije crkve: jedna posvećena Djevici, a druga sv. Andriji, a pokraj Pule jedna crkva sv. Apolinara s kućom za upravitelja (domus rectoria), gdje je stanovao ravniski đakon zadužen da upravlja istarskim patrimonijem ravniskog nadbiskupa. Bio je dakle priličan broj crkava pulske biskupije koje su ovisile o ravniskom nadbiskupu, a ne samo ove koje smo spomenuli.”¹⁶ Dragocjene su te vijesti iz 9. stoljeća jer nam očituju početnu jezgru Feuda sv. Apolinara.

Agnellus dakle piše da je sv. Maksimijan sagradio ili obnovio u Puli baziliku Majke Božje Formose i kuću za njezina rektora, i to oboje da je bilo vlasništvo ravske nadbiskupije prije negoli je izručeno benediktinskom samostanu sv. Andrije na Velikom otoku. A budući je ravniski nadbiskupski ekonomat već u ranom srednjem vijeku imovinu feuda sv. Apolinara u Istri davao u zajam, to su javnost i povjesnici posve zaboravili pravog vlasnika, tj. ravnisku nadbiskupiju, sve dok nisu 1888. i 1929. godine objavljeni sadržaji starih isprava iz ravniskih arhiva. One jednim dijelom govore o tužbovnom zahtjevu ravniskog nadbiskupa Vilima (Gvilielmusa) prema goričkom grofu Engelbertu 1197. da mu taj vrati dobra feuda sv. Apolinara u Istri.¹⁷

Najvažnija od tih pergamena jest ona sa sudišta biskupije u Ferrari s datumom 18. ožujka 1197, jer je njezin sadržaj veoma dragocjen za proučavanje toponima pulskog agera. Stoga donosimo u hrvatskoj verziji njezin srednji dio. Prema toj ispravi posjedi feuda sv. Apolinara ravske Crkve u Istri 1197. jesu slijedeći:

„Nalaze se u Puli i u njezinu području: crkva sv. Apolinara i kuća sa svim pripadnostima koje se nalaze kod katedralnih gradskih vrata i tri kule, od kojih se jedna nalazi kod vrata 'caracta', druga do vrata Stevagnaga i još jedna u istom gradu, i ... u Cuvisu (Kujama), i u Florijanu, i u Fažani, i u Petroru (Peroju), i u Mutljanu, i u Galizani, i u Castanetu (Kostanjica?), i u Stimijanu, i u Virtanu, i u Rudanu, i u Pinama, i Savignani...”¹⁸

15 Kritički životopis sv. Maksimijana vidi kod F. LANZONI, *Le diocesi d'Italia*, vol. II, str. 758–776, pod „Ravenna”. Usp. G. CUSCITO, *Cristianesimo antico ad Aquileia e in Istria*, Trieste, 1977, str. 286–288; *Foglio diocesano parentinae et polensis*, anno 1880, od str. 90 dalje. – Njegovo je ispravno ime „Maximianus”, a ne Maximilianus, jer nad njegovom slikom u bazilici sv. Vitala (7. st.) u Raveni piše „Maximianus”, dok u pulskom Statutu iz 14. stoljeća stoji: „Maximiliani” (AMSI, vol. XXVII, 1911 s popisom pulskih svetaca na str. 217–219).

16 F. LANZONI, *Le diocesi d'Italia*, Faenza, 1927, vol. II, str. 838.

17 *Atti e memorie della società istriana di archeologia e storia patria* (AMSI), vol. III, fasc. 3–4, Parenzo, 1888, str. 207 i AMSI vol. XLI (1929) fasc. I, str. 127–140. Isprave o davanju u najam zemljišta feuda sv. Apolinara objavljene su u AMSI vol. IV, fasc. 1–2, i AMSI vol. XLI (1929), fasc. I.

18 Ova važna isprava objavljena je u AMSI u dva navrata: prvi put 1888. u vol. III, fasc. 3–4, str. 207, a drugi put 1929. u vol. XLI, fasc. 1, str. 129. – U drugom izdanju ona nosi datum 18. ožujka 1197. Da je taj datum ispravan, slijedi i odatle što je pod istim datumom presude izdan i

Osim ovdje poimence nabrojenoga, bilo je i druge imovine ravenskog feuda sv. Apolinara u Istri, te stoga u ugovorima o najmu često nailazimo i na ovakvu dodatnu klauzulu: „dobra što ih ravenska Crkva ima i koja njoj pripadaju u cijelome gradu Puli i u njezinoj biskupiji, odnosno u kotaru ili kraju i u cijeloj pokrajini Istri, bilo u gradovima ili u kaštelima, u selima ili u drugim mjestima...”¹⁹

O ugledu i nadmoći ravenskoga nadbiskupa u Puli svjedoči ne samo velika imovina neovisna o mjesnom, tj. pulskom biskupu, nego i određena prava građanskog reda. Nadbiskup Ravene bio je drugostepeni, tj. prizivni sud u predmetu sudskih parnica izrečenih u Puli, ne samo crkvenim nego i laičkim osobama, pa i u imovinskim pitanjima. Iz brojnih priziva i presuda drugog stupnja, koji su se sačuvali u ravnim arhivima, vidi se da to sudovanje nije bilo tek štogod, nego prema svim propisima tadašnjeg evropskog sudovanja.²⁰ Tu činjenicu priziva na ravenskoga nadbiskupa unijeli su pulski građani u svoj gradski Statut. Ta se praksa održala sve do mletačke vladavine nad Pulom. Kad su pak Mlečani pokorili Pulu, tražili su u nagodbenoj ispravi „da Statut Pule, u onom gdje on govori o upućivanju priziva na nadbiskupa ili na ravnisku Kuriju, treba biti opozvan te po njima preuređen i da bude učinkovito provedeno da se ubuduće ne može vršiti nikoja žalba drugamo... a Puljani imaju pravo rekurirati na Duždevu kuriju...”²¹

Osim drugostepenog sudovanja imao je ravniski nadbiskup pravo u Puli imenovati javne notare za uredovanje „imperiali auctoritate”, a poslije u vrijeme davanja feuda sv. Apolinara drugima u najam, prešle su te civilne funkcije na pulskog grofa – gradskog kapetana. On je naslijedio i takav pečat bez čijeg otiska na spis nije u Puli vrijedio nikoji javni akt. – Dobro je dakle F. Kandler označio narav feuda sv. Apolinara ovako: „Feud sv. Apolinara sastojao se od vrhovne vlasti nad gradom i kaštelom Pule, s pravima civilne uprave, postavljanjem javnih notara i ubiranjem zemljarine.”²² To se kasnije nazivalo i „carski feud”, a u doba kad su akvilejski patrijarsi bili markizi Istre, to se zvalo „regalia Polae”.

Imali su dakle ravniski nadbiskupi kuda po pulskoj biskupiji razmjestiti i držati vlastiti kler pravovjerne orijentacije kao protutežu pristašama „triju poglavlja” da bez smetnje rade oko katoličkog jedinstva. Vjerojatno je i naš sveti Flor s njima surađivao, kako to jezgrovito izriče pulski antifonarij: „Invigilabat doctrinae – bdio je nad naukom.”

dokument o stupanju u posjed rečene imovine. Budući da je paleografsko čitanje 1888. izvršio ravniski kanonik Cesare de Rosa, a ono iz 1929. Augusto Torre, njihova se čitanja malo razilaze s obzirom na neka naselja na pulštini. Tako čitamo: Mutiljano-Metilano, Vitrano-Vitriano, Rudano-Riulano.

Iz ove isprave slijedi da se grad Pula unutar zidina nije nazivao prema ulicama, nego su dijelovi grada nazivani imenima njima najbližih gradskih vrata. Ta imena vidi u knjižici *Cenni al forestiero che visita Pola*, str. 156–157, prema indeksu.

19 AMSI, vol. XLI (1929), fasc. I. str. 163.

20 Primjerci priziva i drugostepenih presuda objavljeni su u AMSI, vol. IV (1880), fasc. I i II, te AMSI, vol. XLI (1929), fasc. I.

21 *Notizie storiche di Pola*, str. 303, sasvim dolje.

22 *Notizie storiche di Pola*, str. 165.

Da se je vjerojatno tako postupalo, tj. da je kod Pule djelovao biskup u ime ravenkog nadbiskupa, povjesnik Testi-Rasponi izvodi to iz dvaju latinskih himana čuvenog latini-
ste Venancija Fortunata,²³ u kojima pjesnik opisuje kako je u Puli prisustvovao posveće-
nju jedne crkve koju je posvetio „Vitalis, episcopus ravenas”, što bi doslovno glasilo:
ravenski biskup. Kako u ono vrijeme Ravena nije imala biskupa toga imena, a događaj
se zbio u Puli, to Testi-Rasponi nagađa da je taj Vitalis bio biskup sufragan ili namjesni
biskup koji je stajao i djelovao pod jurisdikcijom ravenkog nadbiskupa i da ga stoga
Venancije Fortunat naziva ravenkim biskupom.

I ne samo to! Venancije spominje još jednog biskupa koji je bio na posveti crkve u
Puli, kojega naziva „bonus Johannes — dobri Ivan” i kojega da je biskup Vitalis potak-
nuo neka u neku crkvu položi mnogo svetih moći. Pretpostavlja se prema tome da je
„dobri biskup Ivan” također biskupovao i djelovao negdje u Istri, suglasno s Vitalisom
i s ravenkim nadbiskupom, u jedinstvu s Rimom.

Možda će daljnja traženja u svjetlu ovih misli A. Testi-Rasponija i Lanzonija o ulozi
ravenske nadbiskupije u Istri u 7. stoljeću biti novi doprinos za povijest istarskih bisku-
pija onog doba.

(Nastavak slijedi)

SOMMARIO

L'autore dopo aver cercato di dimostrare che San Floriano di Opitergium (Oderzo) e San Florio di Pola si identificano in una stessa persona (anche se ritiene che forse non tutti siano in ciò d'accordo con lui) prosegue ora nel suo studio col darci qualche cenno sulla vita di questo santo in Istria.

Trattandosi di un vescovo è naturale che parli delle sue attività pastorali e precisamente del suo zelo per la conversione all'unità della Chiesa di coloro che erano seguaci del cosiddetto scisma dei Tre Capitoli e anche della sua cura per la conversione alla fede cattolica delle nuove genti pagane che nel VI secolo venivano in Istria dall'oriente ed in modo particolare degli Avari e dei Croati.

Dal secondo concilio costantinopolitano (553) in poi i vescovi dell'Istria assieme ad altri che dipendevano dal patriarcato di Aquileia rifiutavano rapporto con la Santa Sede la quale insisteva nella condanna dei Tre Scritti (Libri) sospetti di eresia nestoriana. — Il papa Gregorio Magno (590—604), dopo molti inutili inviti e moniti cercava qualche volta di risolvere il difficile problema in questa maniera: delegava l'arcivescovo di Ravenna, unito a Roma e di sicura fede, affinché per la sede che risultava vacante nel patriarcato aquileiese consacrasse vescovo quel sacerdote che era fedele al papa e che

23 Venancije Fortunat bio je vrlo izobražen čovjek. Rođen je između Treviza i Čenede oko 530. Studirao je u Raveni. Podržavao je veze sa Franačkom te napisao životopis sv. Martina. Potkraj života postao je biskupom u Poitiersu i ondje umro iza 600. Njegovi himni o posveti crkve u Puli koju je obavio biskup Vitalis, sastavljeni između 553. i 565, objavljeni su u *Monumenta Germaniae historica: Auctores antiquissimi*, Berlin, 1881, str. 8 i sl., a komentirao ih je A. Testi-Rasponi u RIS II, p. III, cit. str. 211—212. Vidi o tome G. CUSCITO, *Venanzio Fortunato o le chiese istriane: problemi et ipotesi*, AMSI XXVI (1978), str. 209—223.

dipoi dipendesse non dal patriarca di Aquileia ma dall'arcivescovo di Ravenna. (Il caso di Caorle).

Il poeta cristiano Venanzio Fortunato, nativo della provincia di Treviso, scrisse nella seconda metà del VI secolo due poesie in latino nelle quali descrive il solenne svolgimento di una festa religiosa a Pola in cui un „vescovo di Ravenna di nome Vitale” consacra la chiesa di S. Andrea alla presenza di un altro vescovo da lui chiamato „bonus Johannes” (Giovanni il buono).

Lo storico A. Testi-Rasponi, seguito in ciò da Mons. F. Lanzoni, avanzò l'ipotesi che questo Vitale di Ravenna ed il „bonus Johannes” erano vescovi in Istria, dipendenti però dall'arcivescovo di Ravenna e non dal patriarca di Aquileia o da un rispettivo vescovo scismatico dell'Istria.

L'arcidiocesi di Ravenna aveva in quel tempo i propri beni temporali anche in Istria: alcune chiese e case e possedimenti di terra, cosicchè là poteva mantenere il proprio clero e perfino qualche vescovo senza che questi fossero alle dipendenze dei vescovi d'Istria. — Nel 1929 il summentovato storico Testi-Risponi ripubblicò a Bologna la cronaca sugli arcivescovi ravennati scritta nel IX secolo dal sacerdote ravennate Andrea Agnello (*Liber pontificalis*). Quivi A. Agnello enumera i beni ecclesiastici che nella metà del VI secolo aveva procurato per l'arcidiocesi di Ravenna il suo arcivescovo Massimiano (546–556), già diacono della diocesi di Pola.

Il dott. Nežić allarga il lavoro di Agnello col descrivere i beni ravennati esistenti a Pola ed altrove in Istria basandosi sul contenuto delle pergamene conservate negli archivi di Ravenna, provenienti dal secolo XII, ma rese pubbliche appena negli anni 1888 e 1929. — Nell'enumerazione di questi beni sono specificate anche le denominazioni delle singole ville e dei possedimenti terreni. —

Il feudo della Chiesa ravennate in Istria si nominava „Feudo di Sant'Apollinare”. Per merito delle sudette pergamene pubblicate negli anni 1888 e 1929 si venne finalmente a sapere in che cosa consistesse il feudo di Sant'Apollinare in Istria, di cui lo storico dott. Pietro Kandler bramava tanto scoprirne la natura.